

БЪЛГАРСКИТЕ ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ ВЪВ ФОНДОВЕТЕ НА ЦБ НА БАН

МАРИЯ АРГИРОВА-ГЕРАСИМОВА, ЙОРДАНКА БЕЗЛОВА

Централната библиотека на Българската академия на науките (ЦБ на БАН) и специалните библиотеки от нейната мрежа притежават и съхраняват в своите фондове значителен брой заглавия на български периодични издания. Част от тях са публикувани в периода 1844–1944 г. в пределите на страната или извън нея и са неотделими от нашето културно-историческо наследство. Значима е ролята им и като източник за исторически изследвания на политически, икономически, културни, образователни и други аспекти на българската действителност за стогодишен период. За да се представи документалното богатство в академичния библиотечен фонд, от 2000 г. в Централната библиотека се разработва проект, чиято основна цел е да изследва и представи фонда от български периодични издания, публикувани до средата на миналия век. Проектът има и още едно измерение, свързано с въвеждането на автоматизираната библиотечна система ALPH500, и с представянето на заглавията в електронния каталог, а също и с дигитализацията им с оглед съхранение и осъществяване на неограничен достъп до тях. Бе проведен всестранен, изчерпателен и задълбочен статистически и съдържателен анализ на колекциите от периодични издания, а именно по вид на изданията (списания,

периодични сборници, вестници), година на публикуване и хронологичен обхват, съдържание, език на публикацията и място на издаване. В процесите на изследване ползвахме тритомното издание на Димитър Иванчев „Български периодичен печат 1844–1944“, което и до днес не е загубило своята информационна стойност и значимост.

Библиотечните колекции от периодични издания за изследвания стогодишен период (1844–1944 г.) включват 1082 заглавия – в т. ч. 774 заглавия списания и периодични сборници (или 71,5%) и 308 заглавия вестници (или 28,5%). Ценност на колекциите са пълнотата на теченията и наличността на заглавията от началото на публикуването до преустановяването им, или до днес. Това е от изключително значение за обслужването на читателите с оглед на повишеното търсене на заглавия от този период.

За да се проследи динамиката на изграждане на колекциите от периодичните издания, те бяха разделени в четири групи в зависимост от началната година на публикуване: 1844–1878 г.; 1879–1899 г.; 1900–1918 г.; 1919–1944 г. Разпределението в хронологични граници разкрива, че комплектуването им нараства скокообразно, което е непосредствено свързано с ръста на издателската продукция. Във фондовете на Централ-

ната библиотека се съхраняват 51 заглавия, чиято начална година на публикуване е до 1878 г. (или 4,7% от всички набавени за изследвания период). Техни издатели и редактори са видни възрожденци – Иван Богоров, Александър Екзарх, Христо Ботев, Георги С. Раковски, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Г. Данов, Константин Фотинов, Йоаким Груев, Стефан Стамболов, Тодор Бурмов, Васил Д. Стоянов, Димитър Мутев и др. Например: „Любословие“, „Българский орел“, „Цариградски вестник“, „Смесна китка“, „Българска дневница“, „Български книжици“, „Дунавский лебед“, „Гайда“, „Зорница“, „Македония“, „Летоструй“, „Дума на българските емигранти“, „Периодическо списание на Българското книжовно дружество“, „Будилник“, „Пчелица“, „Ружица“ и т.н.

Около пет пъти повече са заглавията, първото издание на които е през 1879–1899 г. – 242 заглавия (или 22,4%). Тук трябва да споменем вестниците „Марица“, „Военен журнал“, „Гусла“, „Държавен вестник“, „Мир“, „Независимост“, „Остен“, „Пряпорец“ и т.н., както и списанията „Ден“, „Земеделска статистика“, „Искусство“, „Летописи“, „Лесовъдска сбирка“, „Мисъл“, „Младина“, „Наука“, „Ново време“, „Сборник за народни умотворения и народопис“, „Списание на Българското икономическо дружество“, „Училищен дневник“, „Училищен преглед“ и много други. Тези издания отново са свързани с имена на политици, учени, литературни дейци, художници – като действителният член на БАН Иван Е. Гешов, Иван Вазов, проф. Иван Шишманов, д-р Кръстьо Кръстев, Янко Сакъзов, Димитър Благоев, Антон Митов, Иван Мърквичка и т.н.

За периода 1900–1918 г. периодичните издания наброяват 275 заглавия (или 25,4%). Сред тях са: „Борба“ с редактори Георги Бакалов и Кръстьо Раковски; „Бъдеще“ с уредник Димо Казасов; „Българан“ със сътрудници Александър Божинов, Димитър Подвързачов, Райко Алексиев; „Демократически преглед“ с редактори Тодор Влайков и Антон Страшимиров; „Духовна пробуда“ с редакционен комитет Иван Вазов, Константин Величков, Стоян Михайловски; „Зеница“ под редакцията на Николай Райнов; „Звено“, в което сътрудничат Димчо Дебелянов, Николай Лилиев, Гео Милев, Теодор Траянов, Христо Ясенев; „Илюстрация, театър и музика“; „Листопад“; „Седмичен преглед“; „Летописи на БАН“; „Летоструй“ с редактор акад. Александър Теодоров-Балан; „Месечни статистически известия на Главната дирекция на статистиката на Българското царство“; „Съвременник“ и т.н.

Най-значителен е броят на комплектуваните заглавия с начална година на публикуване от 1919 г. до края на 1944 г. – 514 заглавия (или 47,5%). Например издания на държавни, обществени и научни институции като Българската народна банка, Българския археологически институт, Българското ботаническо дружество, Българското географско дружество, Българското ентомологично дружество, Историческото дружество, Юридическото дружество, Народния етнографски музей, Царските природонаучни институти, Българската академия на науките, Българското геологическо дружество, Софийския университет и др. Или заглавията „Везни“, „Ведрина“, „Военно-исторически сборник“, „Звено“, „Златорог“, „Зора“, „Литературен глас“,

„Наковалня“, „Пламяк“, „Развигор“, „Съвременник“, „Утро“ и т.н. Част от тях продължават да се издават и след 1945 г., а някои – и до днес.

В количествено съотношение при комплектуването между списанията и периодичните сборници, от една страна, и вестниците, от друга, се очертава тенденцията за нарастване броят на изданията от първата група. Ако набавените заглавия списания и периодични сборници, публикувани до 1878 г., е само 26, то през следващите периоди те стремително нарастват на 141 заглавия, 205 заглавия и 402 заглавия. Броят на комплектуваните вестници е съответно 20, 107, 58 и 123 заглавия. Това съотношение се определя от характера на академичната библиотека, която набавя основно научни публикации, и от нейния профил на комплектуване в определени области на знанието.

Езиковата характеристика сочи, че преобладаващият брой заглавия са на български език – 1057 (или 97,7%). Заглавията на чужди езици са само 25 (или 2,3%), като водещи са тези на френски език (19 загл.), следвани от тези на руски език и на румънски език (по 2 загл.), и по 1 заглавие на немски език и на есперанто, между които са: „Libertatea“ (Букурещ, 1871) с редактор Любен Каравелов; „La Bulgarie“ (София, 1882); „L'Echo des Balkans“ (Пловдив, 1885); „Le Mouvement macedonien“ (Париж, 1902) с редактор Симеон Радев; „La Macedoine“ (София, 1919), „Correspondance balcanique“ (Берн, 1919) с редактор Иван Радославов; „Vulgara Esperantisto“ (София, 1921), „За Россию“ (София, 1932), „Родина“ (София, 1940) и др.

В зависимост от мястото на публи-

куване се очертава закономерната с оглед на политическата ситуация тенденция, че до 1879 г. 86,3% от периодиката се издава в Букурещ, Цариград, Белград, Браила и други европейски градове, като например: в Букурещ – „Бранител“, „Будилник“, „Бъдущност“, „Българин“, „Българска старина“, „Градинка“, „Знание“, „Нова България“, „Смесна китка“, „Независимост“, „Стара планина“, „Славянско братство“; в Цариград – „Български книжици“, „България“, „Гайда“, „Ден“, „Зорница“, „Македония“, „Месецослов на българската книжнина“, „Право“, „Цариградски вестник“, „Съветник“, „Свобода“, „Училище“, „Читалище“, „Шутош“; в Браила – „Зорница“, „Дунавска зора“, „Периодическо списание на БКД“; в Болград – „Духовни книжки за поучение на всяк християнин“, „Общ труд“, „Български глас“; във Виена – „Мирозрение“, „Книжевен имот за децата“, „Общ труд“; в Белград – „Дунавский лебед“; в Лайпциг – „Българский орел“; в Прага – „Книговище за прочитание“; в Нови сад – „Българска дневница“; в Измир – „Любословие“; в Москва – „Братски труд“. Само 7 заглавия (или 13,7%) се издават: в Пловдив („Българска сбирка“, „Балканска зора“, „Библиотека“, „Летоструй или домашен календар“, „Марица“); в София („Балкан“); във Видин („Ступан“).

Периодичните издания в съдържателен аспект се простират в почти всички области на знанието. Най-значителен е броят им в областта на обществените науки – 332 заглавия (или 30,7%), т.е. една трета от всички комплектувани. Тук се отнасят многобройните заглавия в сферата на политиката – 128. Анализът сочи, че това са предимно печатни ор-

гани на политически партии и движения като „Българска независимост“, „Демократически сговор“, „Земеделско знаме“, „Знаме“, „Работнически вестник“, „Свобода“, „Свободно слово“ и др. В областта на икономиката притежаваме 94 заглавия – издания на търговски обединения, задруги, кооперации, като: „Български търговски вестник“, „Занаятчийска дума“, „Известия на Българската централна кооперативна банка“, „Известия на Българската земеделска банка“, „Кооперативно движение“, „Народно стопанство“, „Списание на Българското икономическо дружество в София“ и др. Периодичните издания по въпроси на възпитанието, образованието и просветата наброяват 56 заглавия. Те обхващат публикации на Министерството на народното просвещение („Училищен преглед“); на Просветния съюз („Просвета“); годишници на факултетите на Софийския университет; известия на други висши училища („Годишник на Висшето търговско училище във Варна“, „Годишник на Висшето търговско училище „Д. Ценов“ в Свищов, „Годишник на Свободния университет в София“); годишници на гимназии като тези на Първа софийска държавна девическа гимназия, на Втора софийска държавна мъжка гимназия и т. н. Сравнително по-малък е броят на заглавията по правни науки – 22: „Адвокатски преглед“, „Българска юриспруденция“, „Правна мисъл“, „Списание на Юридическото дружество в София“, „Взаимност“, „Юридически архив“ с редактор проф. Венелин Ганев и др. Изданията по военно изкуство и военни науки са 16, сред които са: „Военен журнал“, който се публикува от 1888 г. до днес, „Вестник на Втора ар-

мия“, „Войнишка сбирка“ и др. Периодиката по етнография и фолклористика е представена с 11 заглавия, а тази по социология – само с 5. Сред тях са: „Известия на Етнографския музей в София“, „Сборник за народни умотворения“, „Беломорски преглед“, „Славянски календар“, „Известия на Българското дружество за социален напредък“.

Изданията в областта на езикознанието, филологията и литературата се нареждат на второ място по брой заглавия – 243 (или 22,6%). Освен авторитетните литературоведски, езиковедски списания, които цитирахме по-горе, значимо място заемат публикациите, предназначени за деца и юноши: „Българче“, „Веселушка“ с редактор Елин Пелин, „Детска радост“ с редактор Ран Босилек, „Звездица“, „Картина и приказка“ с редактор Николай Райнов, „Картинна галерия за деца и юноши“ и др.

Периодиката в областта „Приложни науки. Медицина. Техника. Селско стопанство“ възлиза на 177 заглавия (или 16,4%). Тук водещи са заглавията по въпроси на селското и горско стопанство, лова и рибното стопанство – 81: „Аграрни проблеми“, „Български ловец“, „Горски преглед“, „Земеделска статистика“, „Лесовъдна мисъл“, „Орало“.

Медицинските издания са представени с 58 заглавия: „Български лекар“, „Медицина“, „Медицински напредък“ с основател и редактор д-р Петър Ораховац, „Български червен кръст“, „Летописи на Лекарския съюз в България“, „Медицинска беседа“ и др.

Периодичните издания по техника и домакинство са с почти равен брой заглавия – съответно 20 и 18. Сред тези с техническа тематика може да посочим

„Списание на Българското инженерно-архитектурно дружество“ и „Статистически годишник на Българските държавни железници и пристанища“. Периодиката, насочена към жената, третира въпроси за мястото ѝ в обществото, съвети за бита, възпитание на децата, мода, грижи за здравето и т.н.: „Вестник за жената“, „Гражданка“, „Женски глас“, „Мода и домакинство“.

Към „Общ отдел“ се отнасят 155 заглавия (или 14.3%), но сред тях водещи са вестниците със смесено съдържание – 94 заглавия, между които са „Дневник“, „Заря“, „Зора“, „Камбана“, „Искра“, „Мир“, „Утро“ и др. Изданията по „Общи въпроси на науката и културата“ – 49 заглавия, са представени от „Летопис на БАН“, „Научен преглед“, „Списание на БАН“, „Сборник на БАН“, „Наука“ и т.н. Заглавията по „Библиотечно дело. Библиотекосзнание“ са 12: „Библиотека“, „Български книгопис“, „Книгописец“, „Книжовник“, „Книжовен преглед“, „Книжарска дума“ и др.

Периодичните издания в отрасъла „Изкуство. Спорт“ наброяват 75 заглавия (или 6.9%), както следва: живопис, архитектура, приложно изкуство – 35, музика – 34, спорт – 6. Сред тях са „Българска атлетика“, „Български колоездач“, „Български турист“, „Български народен театър“, „Кавал“, „Музикален вестник“, „Музикален преглед“, „Музикален сборник от песни за еднородни и смесени хорове“ с редактор Ангел Букорещлиев – композитор, педагог и диригент, „Музикант“, „Народен театър“, „Театър и опера“, „Щурец“ с редактор Райко Алексиев и т.н.

С религиозна тематика са 33 заглавия (или 3.1%), сред които „Български

църковен преглед“, „Духовна култура“, „Зорница“, „Теософия“, „Християнка“, „Християнско братско слово“ „Църковен вестник“.

Периодичните издания в областта „Математика. Естествени науки“ са 28 (или 2.4%) от всичко комплектувани. Тук се открояват тези по ботаника, зоология и биологически науки – 16 заглавия: „Естествознание“ с редактор Никола Пушкаров, „Природа“, „Природа и наука“ с редактор Асен Златаров. Следват изданията по геология и метеорология – 7 заглавия: „Известия на Българското пещерно дружество“ с редактор Иван Буреш, „Известия на Службата за времето“, „Метеорологически годишник“. Сравнително малък е броят на изданията по математика, физика и химия – 5 заглавия: „Списание на Физико-математическото дружество в София“, „Годишник на Софийския университет. Физико-математически факултет“, „Химия и индустрия“.

Заглавията с историческо съдържание са 25 (или 2.3%). Основно това са издания на научни организации: „Археологически известия на Народния музей в София“, „Българска историческа библиотека“, „Военно-исторически сборник“, „Известия на Варненското археологическо дружество“, „Известия на Историческото дружество в София“ и т.н.

Изданията с географска тематика са представени с 11 заглавия (или 1%), между които са: „Годишник на Географическия институт при Министерството на войната“, „Известия на Българското географско дружество“, „Пътешественик“ и др.

Най-малобройни са периодичните издания по философски проблеми – 3 заглавия (или 0.3%), като например: „Философски преглед“ с редактор Ди-

митър Михалчев, отделни томове на „Списание на Българската академия на науките“ и на „Сборник на Българската академия на науките“.

Изключителна историческа стойност имат заглавията, които са първи по рода си: първото българско списание с редактор Константин Фотинов – „Любословие“ (Смирна, 1844); първият български вестник, публикуван от Иван Богоров – „Българский орел“ (Липиска, 1846); вестник „Марица“ – първият български вестник, публикуван в Пловдив след Освобождението от 1878 г. до 6 септември 1885 г. – денят, в който се обявява Съединението на Княжество България с Източна Румелия; първият печатен орган на консерваторите – „Витоша“ (София, 1879–1880); първото българско музикално списание – „Гусла“ (Пловдив, 1891); първото литературно списание на д-р Кръстьо Кръстев – „Литературно-научно списание на Казанлъшкото учителско дружество“ (Казанлък, 1890); първото българско медицинско списание – „Медицинска сбирка“ (София, 1883–1884); първото детско списание – „Пчелица или ред книжки за децата“ (Цариград, 1871); първото женско списание – „Ружица или ред книжки за жените“ (Цариград, 1871), издавани от Петко Р. Славейков и т.н.

В процеса на многостранния анализ се установи един факт, който повишава значимостта на академичния фонд от периодични издания, а именно, че в него се съхраняват 38 заглавия, които не са представени в каталога на Д. Иванчев. Това ни дава основание да считаме, че те или са единствени екземпляри, или се срещат много рядко и то в библиотеки в страната, и ни задължава да пола-

гаме по-специални грижи за тяхното опазване и предоставяне за ползване: „Библиотека Данъчна мисъл“ (1934–1939), „Библиотека Зора“ (1904–1906), „Библиотека Харлан Николов“ (1924–1934), „Весела библиотека“ (1906), „Годишен отчет на Варненското археологическо дружество“ (1908–1914), „Годишник на Дружество „Славянска беседа“ в София“ (1924–1933), „Годишник на Земеделско-стопанските изследователски и опитни институти в България“ (1942–1943), „Годишник на Педагогическите училища в България“ (1905), „Дружеска беседа“ (1905), „Земеделска статистика“ (1897–1939), „Земеделско-стопански новини“ (1941–1944), „Илюстриран годишник на Държавното рисувално училище“ (1906–1908), „Летоструй или домашен календар“ (1869–1876), „Летоструй. Народен справочен календар“ (1942–1943), „Литературен свят“ (1929), „Месецослов на българската книжнина“ (1857–1859), „Моята библиотека“ (1898), „Наша песен“ (1925), „Родопски лес“ (1940), „Славянски календар“ (1908–1938), „Сребърни звънчета“ (1920), „Съдебна практика на ВКС“ (1934–1945), „Училищен алманах“ (1900), „Юбилеен илюстриран годишник на Държавното рисувално училище за първите десет учебни години“ (1896–1906) и др.

При прегледа на периодичните издания се установи и още една тяхна особеност – наличието на мотото на първата страница. Сред най-поучителните и въздействащи са: „Бащино огнище не оставяй! Стари обичаи не презирай! Г. С. Раковски“ („Братски труд“); „Боже, пази България, пази!“ („Гусла“, Пловдив); „Родна песен нас навек ни свързва“ („Гусла“); „Изпитайте писания, в нихже

бо обръщате живот вечний и сокровище неизчерпаемо“ („Любословие“); „Благодари се на сегашното, а търси по-доброто“ („Мирозрение“); „Мотиката и оралото хранят целия свят“ („Орало“); „Ум царува, ум робува...“ („Периодическо списание на БКД“); „Знанието е сила“ („Работнишко дело“); „Всичко за народа и всичко чрез народа“ („Република“); „Преди всичко България“ („Родина“); „Болгарине, знай свой род и език“. П. Хилендарски („Родна реч“); „Vivos loco“ („Призовавам живите“) („Свят“); „Науката всякога се нуждае от светлината на правдата“ („Училищна управа“) и т. н.

За научната и информационна стойност на притежаваната периодика и за добрата организация на фонда и обслужването може да приведем резултатите от първото социологическо проучване в България на читателите и четенето, проведено през периода 1936–1942 г. в читалнята на Библиотеката на БАН. То представя читателското предпочитание, ценността и информативността на изданията, ползвани основно от учени, литератори, обществени и културни дейци и студенти. Сред най-ползваните заглавия са: „Сборник за народни умотворения“, годишниците на Софийския университет, „Училищен преглед“, „Славянски глас“, „Родна реч“, „Златорог“, „Българска мисъл“, „Български преглед“, „Мир“, „Зора“, „Църковен вестник“, „Читалище“, „Вестник за жената“, „Военен журнал“ и т.н.(1).

През август 2003 г. Съюзът на българските журналисти организира в София анкета по случай 140-годишнината от излизането на брой 1 на първия български сатиричен вестник „Гайда“ (15 юни 1863 г.) с редактор Петко Р. Сла-

вейков. На въпроса: „Кои са петнадесетте най-значителни хумористично-сатирични вестници или списания?“ анкетираните посочиха и класираха 15 заглавия. От тях 10 са излизали до 1944 г. В академичния фонд фигурират 7 от тях, между които: „Гайда“ (1863–1867), „Будилник“ (1873), „Щурец“ (1932–1944), „Българан“ (1916–1924), „Остен“ (1879), „Червен смях“ (1919–1923), „Жупел“ (1931–1934). Този резултат свидетелства за ценността на притежаваните периодични издания.

След 1990 г. се наблюдава повишен читателски интерес към периодичните издания, публикувани до 1944 г., предвид настъпилите политически, икономически и социални промени. Особено търсени са: „Българан“, „България“, „Вечерна поща“, „Държавен вестник“, „Зора“, „Литературен глас“, „Македония“, „Мир“, „Народна правда“, „Новини“, „Просвета“, „Работническо дело“, „Развигор“, „Слово“, „Утро“; литературните списания „Везни“, „Мисъл“, „Златорог“, „Хиперион“; научните издания „Известия на Царските природонаучни институти“, „Природа“, „Сборник за народни умотворения“, „Списание на БАН“, „Трудове на Централния метеорологичен институт“ и др.

Опазването на ценните колекции от периодични издания придобива все по-голяма актуалност както с оглед значимостта им за културното наследство, така и за целите на читателското търсене и осигуряване на достъп до съдържанието се в тях информация. Затова е разработена спецификация за определяне режима на съхранение и ползуване. Изданията са обособени в книгохранилища при най-оптимални условия и тем-

пературно-влажностен, светлинен и хигиенен режим; подредени са на метални стелажи; редовно се преглеждат, за да се предотврати овлажняване, заразяване с плесени и гъби, повреди от биологични вредители; планово и последователно се преподвързват; най-застрашените се микрофилмират, строго подборно се предоставят за ксерокопиране, ползват се само в читалнята и т.н. Постави се начало и на дигитализиране на най-ползваните заглавия вестници – „Мир“, „Вечерна поща“, на рядкото издание „Илюстриран годишник на Държавното рисуwalно училище в София“ и др.п. Бъдещата стратегия на Централната библиотека е насочена към постъпателно и последователно дигитализиране на всички заглавия периодични издания до 1944 г. Под печат е каталогът „Български периодични издания в библиотеките на БАН 1844–1944“, в който се представят притежаваните заглавия.

Централната библиотека на Българската академия на науките осъществява целенасочена и последователна полити-

ка, чрез която се гарантира опазване на ценните колекции, на „паметта на нацията“ и готовност за достъп на изследователите на книжовно-документалното наследство и на всички читатели от БАН, от страната, от европейските страни и особено от САЩ, които нарастват с всяка изминала година. Предстоящото представяне на периодичните издания в академичния библиотечен фонд за стогодишен период чрез печатен каталог и чрез интернет страницата на Централната библиотека ще оповести в публичното пространство нейното книжовно богатство, ще допринесе за посрещане и задоволяване на целенасоченото читателско търсене.

Литература

1. **Аргирова**, Мария и Радка Пейчева. Прочуване на четенето в Библиотеката на Българската академия на науките през 1936–1942 година. // *Библиотека*, 1994, № 10, 39–41.

2. **Иванчев**, Димитър. Български периодичен печат 1844–1944 : Т. 1–3. – София, 1962–1969.

НОВИНИ

На 12 юни т.г. в Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“
бе открита изложбата

„ХРИСТИЯНСКА МУЗИКА. АНГЕЛОГЛАСИЕ“.

Тя бе организирана от Института за изкуствознание при БАН
(група специалисти по стара музика) със съдействието на Археографската комисия
на Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“.

В експозицията бяха включени и оригинални музикални книги
(ръкописни и старопечатни) от X до XIX в. включително.

Отдел „Библиотечна координация“